

Смовженко Т. С.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Інститут банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна;
e-mail: rector@ubs.gov.ua, ORCID ID: 0000-0002-1534-9921*

Денис О. Б.

*доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів банківської справи та страхування
Інститут банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна;
e-mail: denysksenya@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-7333-7083*

ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ ЯК ФІНАНСОВІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ ЕКОНОМІЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Анотація. В статті досліджено економічну сутність трансакційних витрат та їх вплив на появу економічних конфліктів. Економічний конфлікт запропоновано трактувати як «результат дій учасників певної угоди, які володіють несумісними інтересами щодо предмету угоди». Визначено, що з позиції трансакційної теорії економічний конфлікт є результатом порушення умов трансакції однією із сторін. Показано, що під час трансакцій при переході прав власності на ресурси від одних економічних агентів до інших та внаслідок необхідності захисту таких прав виникає особлива категорія витрат – трансакційні. Розглянуто підходи до класифікації трансакційних витрат та наведено їх структуру. Запропоновано виділення трьох груп трансакційних витрат: витрати, що виникають до заключення угоди; витрати, що виникають внаслідок реалізації угоди; витрати, що виникають внаслідок порушення умов угоди. Визначено, що трансакційні витрати до обміну визначають кількість укладених угод, а отже й потенційних конфліктів. Зниження цієї категорії витрат дозволяє збільшити кількість угод на ринку і, відповідно, впливати на розвиток економіки загалом чи окремих її сегментів, зокрема. Зростаючі трансакційні витрати, що виникають під час угоди є каталізаторами появи економічних конфліктів. Різне зростання цієї категорії витрат дозволяє прогнозувати появу конфліктів та визначати пріоритетні превентивні заходи. Витрати, що виникають внаслідок порушення умов угоди є фінансовими наслідками конфліктів, які оцінюються втратами пов'язаними із захистом прав власності. Зниження цієї категорії витрат дозволяє зберегти рівень довіри між учасниками угоди. Висвітлено вплив трансакційного середовища на трансакційні витрати та появу економічних конфліктів. До характеристик трансакційного середовища, які визначають неминучість трансакційних витрат віднесено: поведінкові аспекти, правова невизначеність у відносинах, специфічність активів, інформаційна асиметрія та взаємозалежність трансакційних витрат. Обґрунтовано, що зниження трансакційних витрат можливе за впливу зовнішніх інститутів, які структурують взаємодію між індивідами.

Ключові слова: економічний конфлікт, агентські відносини, трансакційні витрати, трансакційне середовище, інформаційна асиметрія.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 1, бібл.: 20

Smovzhenko T. S.

*doctor of economics, professor,
professor department of finance, banking and insurance
Institute of banking technology and business
Banking University, Ukraine;
e-mail: rector@ubs.gov.ua, ORCID ID: 0000-0002-1534-9921*

Denys O. B.
*doctor of economics, associated professor,
associated professor department of finance, banking and insurance
Institute of banking technology and business
Banking University, Ukraine;
e-mail: denysksenya@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-7333-7083*

TRANSACTION COSTS AS THE FINANCIAL PRECONDITIONS OF ECONOMIC CONFLICTS

Abstract. The economic essence of transaction costs and their impact on the emergence of economic conflicts are analyzed. Economic conflict is proposed to interpret as "the result of actions of participants of some transaction who have an incompatible interests about the subject of the transaction." It is determined that from the standpoint of the transaction theory the economic conflict is the result of a violation of terms of the transaction by one of the parties. It has been shown that during the transfer of ownership rights of resources from ones economic agents to another and for protection those rights appears the special category of costs -transaction costs. Approaches to the classification of transaction costs are considered and their structure is presented. It is proposed to allocate three groups of transaction costs: costs incurred before the transaction; costs incurred as a result of the transaction; costs incurred as a result of violation of the terms of the agreement. The transaction costs before exchange determine the number of concluded transactions, and, therefore, potential conflicts. The reducing of this category of costs allows to increase the number of transactions on the market and, accordingly, affects for development of the economy, in general, or its separate segments, in particular. The growing transaction costs that arise during the agreement are the catalysts of emergence of economic conflicts. The sharp increase of this category of costs allows to predict emergence of conflicts and identify the priority preventive measures. The costs which arise from a violation of the conditions of the agreement are the financial consequences of conflicts that are estimated by the losses associated with the protection of property rights. The reducing of this category of costs allows to maintain the level of trust between the parties of the transaction. The influence of the transaction environment for transaction costs and emergence of economic conflicts are highlighted. The characteristics of the transactional environment that determine the inevitability of transaction costs (behavioral aspects, legal uncertainty in relations, asset specificity, information asymmetry, interdependence of transaction costs) are determined. The possibilities for reduction of transaction costs due to the influence of external institutions that structure the interaction between individuals are substantiated.

Key words: economic conflict, agency relations, transaction costs, transactional environment, information asymmetry.

JEL Classification: D23, G32, G34, M14, O16

Formula: 0; Fig.: 0, Tables: 1, Bib.: 20

Смовженко Т.С.
*доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования
Институт банковских технологий и бизнеса
ГВУЗ «Университет банковского дела», Украина;
e-mail: rector@ubs.gov.ua, ORCID ID: 0000-0002-1534-9921*

Денис О. Б.
*доктор экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования
Институт банковских технологий и бизнеса
ГВУЗ «Университет банковского дела», Украина;
e-mail: denysksenya@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-7333-7083*

ТРАНСАКЦИОННЫЕ ИЗДЕЖКИ КАК ФИНАНСОВЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ПОЯВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ КОНФЛИКТОВ

Аннотация. В статье исследована экономическую сущность трансакционных издержек и их влияние на появление экономических конфликтов. Определено, что с позиции трансакционной теории экономический конфликт является результатом нарушения условий сделки одной из сторон. Рассмотрены подходы к классификации трансакционных издержек и приведена их структура. Предложено выделение трех групп трансакционных издержек: издержки, возникающие в заключение сделки; издержки, возникающие в результате реализации соглашения; издержки, возникающие в результате нарушения условий соглашения. Обосновано влияние роста трансакционных издержек обмена на появление экономических конфликтов. Освещены влияние трансакционной среды на трансакционные издержки и появление экономических конфликтов. Обосновано, что снижение трансакционных издержек возможно при влиянии внешних институтов, которые структурируют взаимодействие между индивидами.

Ключевые слова: экономический конфликт, агентские отношения, трансакционные издержки, трансакционная среда, информационная асимметрия.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 1, библиограф.: 20

Вступ. Серед проблем розвитку економічної теорії питання дослідження трансакційних витрат посідають важливе місце. Це обумовлено тим, що потенційним ризиком зростаючих трансакційних витрат, які виникають внаслідок недосконалої врегульованості контрактних відносин економічних агентів, є економічні конфлікти.

Повне уникнення економічних конфліктів є неможливим з огляду на об'єктивні особливості контрактних відносин (іраціональність індивідів, недосконалий розподіл прав власності на економічні ресурси, неможливість точної специфікації прав власності і т.д.), які неминуче породжують трансакційні витрати.

Водночас, як доводить теорія та показує практика, поява, масштаби розвитку та фінансові втрати від економічних конфліктів залежать від вчасної їх діагностики та вжиття превентивних заходів.

Необхідною складовою діагностики економічних конфліктів є визначення, ідентифікація, структурування, аналіз та оцінка трансакційних витрат як фінансової передумови появи таких конфліктів.

Аналіз досліджень та постановка завдання.

Методологічну основу глибокого розуміння конфліктності економічних відносин сформував розвиток теорії трансакційних витрат, найбільшим внеском до якої є праці Р. Коуза (*R. Coase*) [1; 2] і О. Вільямсона (*O. Williamson*) [3; 4]. Підходи до висвітлення сутності та класифікації трансакційних витрат ґрунтовно представлені К. Ерроу (*K. Arrow*) [5], Д. Норт (*D. North*) [6] та К. Менаром (*C. Ménard*) [7] та ін. Проблематика впливу середовища на рівень трансакційних витрат досліджена Дж. Акерлофом (*G. Akerlof*) [8], М. Спенсом (*M. Spence*) [9], Дж. Стігліцом (*J. Stiglitz*) [10].

Водночас, віддаючи належне напрацюванням науковців, ознайомлення з літературними джерелами дозволяє стверджувати, що більшість досліджень науковців сфокусовані на відокремленому висвітленні трансакційних витрат та їх загальній ролі у появі економічних конфліктів, тоді як питання структурування та деталізації таких витрат в контексті запобігання появі таких конфліктів представлені фрагментарно.

Значущість і логічна незавершеність висвітлення в наукових працях концептуальних підходів до визначення та оцінки трансакційних витрат як фінансових передумов економічних конфліктів зумовлюють актуальність теми дослідження.

Метою статті є дослідження теоретичних основ трансакційних витрат, їх структури та впливу на появу економічних конфліктів.

Результати дослідження. Зважаючи на предмет дослідження, вважаємо доцільним уточнення суті понять «економічний конфлікт» та «трансакційні витрати».

В рамках даного дослідження під економічним конфліктом трактуватиметься результат дій учасників певної угоди які володіють несумісними інтересами щодо предмету угоди.

Як відзначають багато експертів з теорії економічних вчень, ключове значення трансакційних витрат вперше ґрунтовно було висвітлене у статті лауреата Нобелівської премії Р. Коуза «Природа фірми» (1937), де він показав фірми тими організаціями, які перетворюють вхідні ресурси на кінцевий продукт, та довів, що і ринок і фірма з погляду трансакцій являють собою альтернативні способи укладання контрактів (ринок можна трактувати як мережу зовнішніх контрактів, а фірму – як мережу внутрішніх контрактів) [2].

Досліджуючи механізм трансакцій, Р. Коуз зазначав: «Щоб провести ринкову трансакцію, необхідно визначити, з ким бажано укласти угоду, довести до відома тих, з ким бажано укласти угоду і вказати на її умови, провести попередні переговори, укласти контракт, зібрати дані, щоб переконатися, що умови контракту виконуються, і т. ін.» [1]. Відповідно до поглядів Р. Коуза та його послідовників, у фірмах (які являють собою сукупність внутрішніх і зовнішніх контрактів), у результаті їхнього функціонування виникають два типи витрат: трансакційні та організаційні (агентські витрати).

Трансакційні витрати, на думку дослідників, включають витрати на укладення та виконання зовнішніх контрактів фірми (грошова оцінка часу на пошуки та оцінку партнерів, організацію та здійснення перемов, укладання угод, нагляд за належним виконанням контрактів) [11]. У рамках цієї концепції трансакційні витрати визначаються як витрати, які забезпечують економічні трансакції, але при цьому вони нічого не додають до вартості трансакції. Саме у цьому їх основна відмінність від виробничих витрат, необхідних для виготовлення продукту чи надання послуги.

Зазначимо, що визначення трансакційних витрат Р. Коузом не стало універсальним. Так, К. Ерроу визначав трансакційні витрати як витрати експлуатації економічної системи [5, с.65], Д. Алєн до трансакційних витрат відносив витрати, що виникали внаслідок встановлення і забезпечення права власності [12, с. 127].

Незважаючи на певні відмінності у трактуваннях дослідників, спільним для більшості підходів є розгляд трансакційних витрат, як витрат та втрат, які виникають при переході прав власності та внаслідок необхідності захисту таких прав.

Основна увага Р. Коуза була присвячена ролі трансакційних витрат у визначенні розподілу прав власності на ресурси [1; 2; 11].

Досліджуючи права власності, вчені визначали їх як частину прав (закріплених формальними та неформальними нормами) на використання певних економічних ресурсів (благ). Зокрема, Р. Коуз виділяв вісім складових права власності: право володіння (право на виключення з доступу до ресурсу інших осіб); право використання; право розпорядження; право на отримання доходу; право відчуження, зміни, знищення блага; право на передачу повноважень щодо блага; право на безпеку; право на відновлення порушених повноважень [11].

Дослідники прийшли до висновку, що абсолютним власником певного ресурсу суб'єкта робить володіння всім «пучком прав», що на практиці зустрічається дуже рідко. Як правило, права власності на економічні блага є розпорошеними між різними агентами, а чітке розмежування таких прав («специфікація») відсутнє. З часом в розвитку теорії прав власності, Дж. Стіглер сформулював теорему Р. Коуза, яка довела, що наявність трансакційних витрат, які виникають через неможливість чіткої специфікації власності неминуче породжує конфлікти власності, які не реально повністю розв'язати [11]. Відсутність економічних конфліктів можлива лише за умови чіткого розподілу прав власності і відповідно нульових трансакційних витрат.

В подальшому, досліджуючи трансакційні витрати дослідники зазначали, що зростання трансакційних витрат, яке може перевищити можливі вигоди від укладання угоди, здатне блокувати подальший розвиток угоди.

Усвідомлення вагомого значення трансакційних витрат у функціонуванні як окремих трансакцій, так і ринкового механізму вимагало їх ідентифікації. Науковці, намагаючись систематизувати знання про трансакційні витрати, пропонували різні підходи до їх класифікації. Загалом найбільшого поширення набули два підходи.

Відповідно до першого дослідники класифікували трансакційні витрати за джерелами їх появи. Так, К. Менар виділяв чотири групи трансакційних витрат: витрати виділення; інформаційні витрати; витрати масштабу; витрати опортуністичної поведінки [7;13]. Класифікація трансакційних витрат за Фуруботном–Ріхтером поділяє трансакційні витрати на ринкові, управлінські та політичні [14, с.96]. К. Ерроу виділяв такі джерела трансакційних витрат як: 1) витрати щодо недопущення до використання даного блага сторонніх осіб; 2) затримки, пов'язані з обміном інформацією, включаючи передачу і отримання інформації про умови здійснення угод; 3) витрати нерівноваги [5, с.65]. Вітчизняні дослідники П.І.Гайдуцький та В.М. Жук виокремлюють такі групи трансакційних витрат як «витрати на функціонування бізнесу; витрати на пошук і збір інформації, що потрібна для ведення бізнесу (а не лише для укладання та реалізації контрактів); витрати на укладення угод і контроль за виконанням їх умов (у тому числі витрати на попередження опортуністичної поведінки контрагентів і конкурентів та втрати від негативного впливу такої поведінки); витрати на лобіювання власних інтересів через професійні об'єднання та організації; витрати на «кадрову відповідність» (пошук, навчання і перенавчання персоналу); витрати на встановлення та підтримку контактів з впливовими особами (які мають вплив на функціонування інститутів або найбільш захищені ними та які мають потенційні чи реальні інституційні інтереси в бізнесі); витрати, обумовлені інститутами довіри громадськості (витрати на незалежну оцінку бізнесу, витрати на обов'язковий аудит тощо); витрати на соціально-екологічні вимоги» [15].

Другий підхід до класифікації трансакційних витрат, що набув популярності в наукових колах, ґрунтується на поділі трансакційних витрат в залежності від етапу угоди. Так, згідно з Д. Нортон трансакційні витрати складаються з витрат оцінки корисних властивостей об'єкта обміну та витрат забезпечення прав власності і примусу до їх дотримання [16, с.81]. Ширший перелік трансакційних витрат, який набув найбільшої прихильності, давав О. Вільямсон розділивши їх на «ex ante» та «ex poste» – витрати до і після укладення контрактів. В першу групу витрат він включив витрати на укладення проекту контракту, проведення переговорів та забезпечення гарантій здійснення угоди. Другу групу витрат дослідник розглядав у кількох формах. Як організаційні та експлуатаційні видатки, що виникають внаслідок необхідності контролю за дотриманням умов угоди і запобігання ухиленню від виконання цих умов, та витрати, пов'язані з поганою адаптацією до непередбачуваних подій (включали видатки на судові процеси, направлені на усунення порушень у договірних відносинах та видатки, пов'язані з використанням регулятивних структур, до яких звертаються учасники угоди для розв'язання конфліктів, а також витрати на точне виконання контрактних зобов'язань) [17].

На нашу думку, другий підхід є більш обґрунтованим, оскільки, не виключаючи дослідження джерел появи трансакційних витрат, дозволяє оцінювати їх на різних стадіях угоди, і, відповідно, застосовувати певні методи їх зниження в залежності від цілей.

З огляду на трансакційну теорію економічний конфлікт можна трактувати як результат порушення умов контракту однією із сторін, при висвітленні предмету дослідження, вважаємо доцільним запропонувати виділення трьох груп трансакційних витрат: витрати, що виникають до заключення угоди; витрати, що виникають внаслідок реалізації угоди; витрати, що виникають внаслідок порушення умов угоди. Склад витрат відповідно до запропонованої класифікаційної ознаки наведено в табл. 1.

Вважаємо, що запропонований підхід має наступні переваги при діагностиці та врегулюванні економічних конфліктів.

Трансакційні витрати до обміну визначають кількість укладених угод, а отже й потенційних конфліктів. Зниження цієї категорії витрат дозволяє збільшити кількість угод на

ринку і, відповідно, впливати на розвиток економіки загалом чи окремих її сегментів, зокрема.

Зростаючі трансакційні витрати, що виникають під час угоди є, за своєю суттю, каталізаторами появи економічних конфліктів. Різке зростання цієї категорії витрат дозволяє прогнозувати появу конфліктів та визначати пріоритетні превентивні заходи. Так, наприклад, зниження витрат моніторингу можливе за рахунок введення стандартів, витрат на контроль агента – додаткових вимог до звітності і т.д.

Витрати, що виникають внаслідок порушення умов угоди є за своєю суттю фінансовими наслідками конфліктів, які оцінюються втратами пов'язаними із захистом прав власності. Зниження цієї категорії витрат дозволяє зберегти рівень довіри між учасниками угоди.

Таблиця 1

Класифікація трансакційних витрат до і після конфлікту

Трансакційні витрати до укладення контракту	Трансакційні витрати під час виконання контракту (каталізатори появи конфліктів)	Трансакційні витрати після порушення умов контракту (наслідки конфліктів)
<ul style="list-style-type: none"> • витрати пошуку інформації про потенційного партнера і оцінку ситуації на ринку; • втрати, пов'язані з неповнотою і недосконалістю одержуваної інформації; • витрати на ведення переговорів про умови обміну та вибір форми угоди; • витрати вимірювання якості товарів чи послуг, з приводу яких заключається контракт; • витрати на оформлення контракту. 	<ul style="list-style-type: none"> • витрати на моніторинг за дотриманням умов контракту; • витрати на контроль агента; • витрати попередження опортунізму; • втрати від неповноти інформації; • втрати від неефективних рішень щодо реакцій на зовнішні зміни; • витрати внаслідок недосконалої специфікації прав власності. 	<ul style="list-style-type: none"> • витрати на примус іншої сторони дотримуватися умов визначених контракту; • витрати на відновлення порушених прав власності; • втрати від поганої специфікації прав власності.

Джерело. Розробки авторів на основі [5;6;12;13;14;16;17].

З огляду на вищесказане, закономірним є науковий інтерес до вимірювання трансакційних витрат. Спільним постулатом теоретиків є висновок, що основні труднощі при вимірюванні трансакційних витрат обумовлені тим, що, розміри частини таких витрат не є константними.

Так, в процесі досліджень трансакційних витрат було визначено, що на їх розмір, крім поведінкових аспектів, впливає специфіка трансакційного середовища корпорації.

Перша суттєва характеристика трансакційного середовища корпорації пов'язана з невизначеністю у відносинах та специфічністю активів. Невизначеністю дослідники визначали певну характеристику економічних відносин, що проявляється у їх недостатньому правовому регламентуванні. Специфічність активів натомість трактувалася як різна цінність активів у різних угодах. Дослідники показали, що якщо цінність активів у межах певної угоди вища, ніж поза нею, то їхні власники більше за інших зацікавлені в успіху угоди і готові платити вищу ціну за володіння ними [11]. Як наслідок, чим більш специфічною та невизначеною є угода, тим вищі трансакційні витрати вона генерує.

Другою суттєвою характеристикою трансакційного середовища є асиметрія інформації, що являє собою різницю у змісті і обсязі інформації щодо угоди та її подальших

перспектив розвитку. В подальшому суттєвий внесок у теоретичну розробку даної проблематики зробили Дж. Акерлоф, М. Спенс, Дж. Стігліц [8; 9; 10]. На основі ґрунтовних прикладних досліджень учені показали, що нерівномірний розподіл інформації між учасниками угоди є невід'ємною складовою багатьох секторів економіки і довели, що втрати від інформаційної асиметрії несуть всі учасники ринку, на яких цей ефект суттєво впливає. Це обумовлено тим, що інформаційна асиметрія (коли частина економічних суб'єктів отримує переваги над іншими) потенційно сприяє виникненню опортуністичної поведінки агентів, найбільш поширеними проявами якої є: ухиляння (намагання відійти від виконання обов'язків передбачених контрактом); брехня (умисне або неумисне введення в оману, твердженням, що не є істинним); шахрайство (маніпуляція, фальсифікація, незаконне присвоєння активів тощо).

В подальшому при дослідженні проблеми інформаційної асиметрії Дж. Акерлоф першим запропонував структурну модель аналізу інформаційної проблеми, відомої як «несприятливий вибір» та на основі досліджень, які довели наявність регіональних відмінностей у проявах інформаційної асиметрії, показав, що особливо різко асиметрія інформації і негативний відбір проявляються у країнах, які розвиваються [18]. Дж. Стігліц суттєво розвинув концепцію щодо виявлення специфіки галузевої асиметрії інформації та показав вплив інформації на ціну фіктивного капіталу та роль «інформаційних проривів» [19].

При спробі оцінити трансакційні витрати вчені прийшли до висновку, що специфіка трансакційного середовища призводить до того, що трансакційні витрати «ex ante» та «ex poste» взаємозалежні і важко піддаються прямому вимірюванню. З огляду на це було зроблено висновок, що вимір можливий лише шляхом використання порівняльного інституційного аналізу для співставлення витрат при різних варіантах укладення угод, що визначає вагу різниці трансакційних витрат, а не їх абсолютного значення. Водночас, як зазначав О. Вільямсон отримання учасниками угоди вигод від обміну залежить не тільки від загальної величини трансакційних витрат, але й їх розподілу між учасниками обміну та впливу інституційного середовища [17].

При розгляді напрямів зниження трансакційних витрат, як необхідної складової врегулювання конфліктів, основна увага надавалася ролі зовнішніх інститутів, які структурували взаємодію між індивідами. Так Дж. Стігліц висвітлював важливість державних важелів впливу для усунення шкідливих наслідків інформаційної асиметрії [19], Дж. Акерлоф - інститутів гарантування [18], Р. Коуз довів роль чіткого розмежування та надійний захисту прав власності [1;2], Д. Норт визначав три напрямки скорочення трансакційних витрат: 1) створення інститутів, що здійснюють деперсоніфікований обмін; 2) забезпечення державою функціонування механізмів захисту прав власності; 3) реалізація вигод від сучасної революції у науці та технологіях [20, с.85].

Спільним постулатом теоретиків є висновок, що величина трансакційних витрат залежить від ролі інститутів, які впливають на ефективність суспільного виробництва тим, що скорочують величину трансакційних витрат. Таким чином, усунення передумов появи економічних конфліктів можливе через безпосередню зміну інститутів, що забезпечать зниження трансакційних витрат.

Висновки. Узагальнюючи теоретичні основи можна стверджувати, що при переході прав власності на ресурси від одних економічних агентів до інших та внаслідок необхідності захисту таких прав виникає особлива категорія витрат – трансакційні. Трансакційні витрати, що виникають до заключення угоди включають витрати пошуку інформації про потенційного партнера і оцінку ситуації на ринку, витрати на ведення переговорів про умови обміну та вибір форми угоди, витрати вимірювання якості товарів чи послуг, з приводу яких заключається контракт, витрати на оформлення контракту. Трансакційні витрати під час виконання контракту (витрати обміну) складаються з витрат на моніторинг за дотриманням умов контракту, витрат на контроль агента та попередження опортунізму, втрат від неповноти інформації, втрат від неефективних рішень щодо реакцій на зовнішні зміни та

витрат, які є наслідком недосконалої специфікації прав власності. Трансакційні витрати після порушення умов контракту включають витрати на примус іншої сторони дотримуватися умов визначених контракту, витрати на відновлення порушених прав власності та втрати від поганої специфікації прав власності. За умови зростаючих трансакційні витрат обміну виникають економічні конфлікти різної величини. Причини, що визначають неминучість трансакційних витрат, зумовлені: поведінковими аспектами, правовою невизначеністю у відносинах, специфічністю активів, інформаційною асиметрією та взаємозалежністю трансакційних витрат. Повний вимір та оцінка трансакційних витрат є неможливим, водночас, їх зниження можливе за рахунок впливу зовнішніх інститутів, які структурують взаємодію між індивідами відповідно до галузевої та регіональної специфіки середовища виникнення трансакційних витрат.

Література

1. Коуз Р. Проблема социальных издержек [Электронный ресурс] / Р. Коуз // Сайт «Московский Либертариум». — Режим доступа : http://www.libertarium.ru/1_lib_firm.
2. Коуз Р. Фирма, рынок и право [Электронный ресурс] / Р. Коуз // Сайт «Московский Либертариум». — Режим доступа : http://www.libertarium.ru/1_lib_firm.
3. Williamson O. E. Corporate Finance and Corporate Governance / O. E. Williamson // The Journal of Finance. — 1988. — Vol. 43. — No. 3. — P. 567—591.
4. Williamson O. E. Transaction-Cost Economics: The Governance of Contractual Relations / O. E. Williamson // Journal of Law and Economics. — 1979. — Vol. 22. — № 2 (Oct.). — P. 233—261.
5. Эрроу К. Возможности и пределы рынка как механизма распределения ресурсов / К. Эрроу // THESIS. — 1993. — Т. 1. — Вып. 2. — С. 53—68.
6. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки : пер. з англ. / Д. Норт. — Київ : Основи, 2000. — 198 с.
7. Institutions, Contracts and Organizations. Perspectives from New Institutional Economics / Edited by Claude Ménard. — Cambridge : UK, 2000. — 480 p.
8. Akerlof G. A. The Market for «Lemons»: Quality Uncertainty and the Market Mechanism / George A. Akerlof // The Quarterly Journal of Economics. — 1970. — Vol. 84. — P. 488—500.
9. Spence M. Competitive and Optimal Responses to Signals: An Analysis of Efficiency and Distribution / M. Spence // Journal of Economic Theory. — 1974. — Vol. 7. — P. 296—332.
10. Stiglitz J. E. Equilibrium in Product Markets with Imperfect Information / Stiglitz J. E. // The American Economic Review. Papers and Proceedings of the Ninety. First Annual Meeting of the American Economic Association. — 1979. — Vol. 69 (2). — P. 339—345.
11. Капелюшников Р. Теория прав собственности [Электронный ресурс] / Р. Капелюшников // Сайт «Московский Либертариум». — Режим доступа : <http://www.libertarium.ru/10622>.
12. Васильева Т. А. Трансакційні витрати як фактор формування ринкової інфраструктури / Т. А. Васильева, І. М. Боярко // Вісник Сумського державного університету. Економіка. — 2012. — № 4. — С. 125—129.
13. Коваленко Ю. Трансакційні витрати у фінансовому секторі економіки / Ю. Коваленко // Ринок цінних паперів України : Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. — 2011. — № 3—4. — С. 79—85.
14. Євтушенко О. В. Теоретико-економічні підходи до класифікації трансакційних витрат / О. В. Євтушенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. — 2013. — № 1042. — С. 94—98.
15. Гайдучкий П. І. Облік трансакційних витрат — вагомий фактор конкурентоспроможності в сучасній економіці / П. І. Гайдучкий, В. М. Жук // Облік і фінанси АПК. — 2012. — № 3. — С. 9—19.
16. Яцина В. В. Економічна сутність трансакційних витрат виробничої діяльності / В. В. Яцина // Вісник НТУ «ХП». — 2014. — № 64 (1106). — С. 78—83.
17. Аналітик трансакційних витрат та Нобелівський лауреат Олівер Вільямсон [Електронний ресурс] // Сайт «Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку». — Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/poradnyk/104.htm.
18. Мічені Нобелем: продавець лимонів Джордж Акерлоф [Електронний ресурс] // Економічна правда. — 2010. — Режим доступу : http://pravda.com.ua/publications/2010/12/10/261573/view_print.
19. Мічені Нобелем: критик ринку Джозеф Стігліц [Електронний ресурс] // Економічна правда. — 2011. — Режим доступу: <http://pravda.com.ua/publications/2011/02/4/269722>.
20. Архіреєв С. І. Інституційні фактори скорочення трансакційних витрат кредитування / С. І. Архіреєв // Стратегічні пріоритети. — 2008. — № 3(8). — С. 84—92.

Стаття рекомендована до друку 10.12.2018

© Смовженко Т.С., Денис О. Б.

References

1. Kouz, R. (n. d.). Problema sotsialnykh izderzhok [The problem of social costs]. Sait «Moskovskiy Libertarium» — Moscow Libertarium website. Retrieved from: http://www.libertarium.ru/1_lib_firm [in Russian].
2. Kouz, R. (n. d.). Firma, rynek i pravo [Company, market and law]. Sait «Moskovskiy Libertarium» — Moscow Libertarium website. Retrieved from: http://www.libertarium.ru/1_lib_firm [in Russian].
3. Williamson, O. E. (1988). Corporate Finance and Corporate Governance. The Journal of Finance, 43 (3), 567—591.
4. Williamson, O. E. (1996). Transaction-Cost Economics: The Governance of Contractual Relations. Journal of Law and Economics, 22 (2), 233—261.

5. Errou, K. (1993). Vozmozhnosti i predely rynka kak mekhanizma raspredeleniya resursov [Opportunities and limits of the market as a resource allocation mechanism]. *THESIS — THESIS*, 1 (2), 53—68 [in Russian].
6. Nort, D. (2000). Institutsii, institutsina zmiana ta funktsionuvannya ekonomiki [Institutions, institutional change and functioning of the economy]. Kyiv, [in Ukrainian].
7. Ménard, C. (eds.) (2000). Institutions, institutional change and functioning of the economy [Institutions, Contracts and Organizations. Perspectives from New Institutional Economics]. Cambridge : UK.
8. Akerlof, G. A. (1970). The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, 84, 488—500.
9. Spence, M. (1974). Competitive and Optimal Responses to Signals: An Analysis of Efficiency and Distribution. *Journal of Economic Theory*, 7, 296—332.
10. Stiglitz, J. E. (1979). Equilibrium in Product Markets with Imperfect Information. *The American Economic Review. Papers and Proceedings of the Ninety. First Annual Meeting of the American Economic Association. (Vol. 69 (2)), (pp. 339—345).*
11. Kapelyushnikov, R. (2014) Teoriya prav sobstvennosti [Property Theory]. Sait «Moskovskiy Libertarium» — Moscow Libertarium website. Retrieved from: <http://www.libertarium.ru/10622> [in Russian].
12. Vasilieva, T. A. (2014) Transaktsiyni vytraty yak faktor formuvannya rinkovoi infrastrukturi [Transaction costs as a factor in the formation of market infrastructure]. *Visnyk Sumskogo derzhavnogo universytetu. Ekonomika — Bulletin of the Sumy State University. Economy*, 4, 125—129 [in Ukrainian].
13. Kovalenko, Yu. (2011). Transaktsiyni vytraty u finansovomu sektori ekonomiki [Transaction costs in the financial sector of the economy]. *Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy : Visnik Derzhavnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovogo rynku — Securities Market of Ukraine: Bulletin of the State Commission for Securities and Stock Market*, 3—4, 79—85 [in Ukrainian].
14. Evtushenko, O. V. (2013). Teoretyko-ekonomichni pidkhody do klasyfikatsii transaktsiinykh vytrat. *Visnyk Kharkivskogo natsionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina — Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin*, 1042, 94—98 [in Ukrainian].
15. Gaydutskiy, P. I., & Zhuk, V. M. (2012). Oblik transaktsiinykh vytrat — vagoniy faktor konkurentospromozhnosti v suchasniy ekonomitsi [Accounting transaction costs — a significant factor of competitiveness in the modern economy]. *Oblik i finansi APK — Accounting and finance of agroindustrial complex*, 3, 9—19. [in Ukrainian].
16. Yatsina, V. V. (2014). Ekonomichna sutnist transaktsiinykh vytrat vyrobnychoi diialnosti [The economic essence of transaction costs of production activities]. *Visnyk NTU «KhPI» — Bulletin of the NTU «KhPI»*, 64 (1106), 78—83 [in Ukrainian].
17. Analitik transaktsiinykh vytrat ta Nobelivskii laureat Oliver Viliamson [Transaction costs analyst and Nobel Laureate Oliver Williamson]. (n. d.). *Informatsiino-analichnyi portal Ukrainського agentstva finansovogo rozvytku — Informational and analytical portal of the Ukrainian Agency for Financial Development*. Retrieved from: : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/poradnyk/104.htm [in Ukrainian].
18. Micheni Nobelem: prodavets limoniv Dzhordzh Akerlof [Tagged Nobel: lemon seller George Acerloff]. (2010). *Ekonomichna pravda — Economic truth*. Retrieved from: http://epravda.com.ua/publications/2010/12/10/261573/view_print [in Ukrainian].
19. Micheni Nobelem: kritik rinky Dzhozef Stirlits [Tagged Nobel: Market Critic Joseph Stiglitz]. (2011). *Ekonomichna pravda — Economic truth*. Retrieved from: <http://epravda.com.ua/publications/2011/02/4/269722> [in Ukrainian].
20. Arkhiereev S. I. (2008). Institutsiyni faktori skorochennya transaktsiinykh vytrat kredituvannya [Institutional factors reducing transaction costs of lending]. *Strategichni prioriteti — Strategic priorities*, 3(8), 84—92 [in Ukrainian].

The article is recommended for printing 10.12.2018

© Smovzhenko T. S., Denys O. B.